

LÍMITS I CONTRADICCIONS DE LA GOVERNANÇA PRIVADA DE LA SOSTENIBILITAT

**Els exemples de la soja
i l'oli de palma**

La producció de soja i oli de palma ha augmentat en les darreres dècades, promoguda per actors poderosos que s'emparen en discursos del “win-win”¹ sobre seguretat alimentària, creixement econòmic i mitigació del canvi climàtic. Tanmateix, l'expansió accelerada d'aquests conreus ha desembocat en nombrosos conflictes socio-ambientals als llocs de producció. Algunes organitzacions de la societat civil han impulsat la introducció de segells de sostenibilitat per empreses d'oli de palma i soja, una tendència emergent en el sector agrícola. Aquest informe explora els límits i oportunitats que presenten els segells i eines de certificació per garantir el respecte als drets humans i la sostenibilitat ambiental. A tall d'exemple, s'estudien els casos de la Taula Rodona de l'Oli de Palma Sostenible² i de la Taula Rodona de Soja Responsable³, i la seva relació amb conflictes socio-ambientals recollits a l'Atles de Justícia Ambiental⁴. La narrativa econòmica domina per totes dues certificacions, i els conflictes persisteixen en moltes plantacions on s'ha obtingut el segell. Així, es posa en dubte el rol de les dues taules rodones en l'impuls de la sostenibilitat.

1 Terme anglès que es fa servir per argumentar que un projecte beneficia a tothom. En aquest cas, l'establiment de conreus de palmera d'oli o mongeta de soja beneficiaria tant a les poblacions locals com a les empreses que estableixen la plantació

2 RSPO, per les seves sigles en anglès: *Roundtable on Sustainable Palm Oil*

3 RTRS, per les seves sigles en anglès: *Roundtable on Responsible Soy*

4 En anglès, EJAtlas. Disponible a: <https://ejatlas.org>

Redacció: Clàudia Custodio Martínez

Revisió: Ernest Gutiérrez

Disseny i maquetació: L'Apòstrof SCCL

Data de publicació: Desembre 2020

© **Associació de Drets Humans, Observatori DESC**

c/ Casp 43, Baixos

08010 Barcelona

Amb el suport de:

**Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament**

**Generalitat
de Catalunya**

**Ajuntament
de Barcelona**

TAULA DE CONTINGUTS

6	Introducció
8	Una resposta des del mercat: la governança privada de la sostenibilitat
9	Marc legal internacional
10	Els dos segells
10	Taula Rodona d'Oli de Palma Sostenible (RSPO)
11	Taula Rodona de Soja Responsable (RTRS)
12	Les particularitats de la palmera d'oli i la soja com a conreus flexibles
14	Els segells: límits i reptes
16	Sostenibilitat? Responsabilitat? Una mirada al contingut dels segells
20	Innovació retòrica? La Teoria del Canvi
21	Conflictes socio-ambientals en plantacions de soja i de palmera d'oli
23	El paper dels segells
23	Paraguai: resistència a l'expansió de la soja a la Colònia Barbero, San Pedro
25	Colòmbia: conflictes territorials a Tibú i l'expansió de la palmera d'oli
26	Libèria: conflicte de terres a la plantació de Sime Darby
28	Indonèsia: Mustika Sembuluh, plantacions de palmera d'oli a Centre Kalimantan
30	Segells com a màscara per la legitimitat
33	Recomanacions
35	Bibliografia
38	Annexos
38	ANNEX 1. Nota metodològica

INTRODUCCIÓ

L'expansió de soja i oli de palma s'ha vist accelerada en les darreres dècades: la producció de soja va augmentar un 50% entre 2004 i 2014, mentre que la d'oli de palma s'ha quasi duplicat (Food and Agriculture Organization, 2017). Rarament usats fa un segle, actualment són presents en la majoria de productes que consumim diàriament: sense anar més lluny, més de la meitat dels productes disponibles en supermercats europeus contenen oli de palma (Schouten & Glasbergen, 2011). A més, es fan servir per a la producció d'agrocombustibles⁵ (Schouten, Leroy, & Glasbergen, 2012; Garrett, 2016), cosa que n'ha accelerat l'increment de la demanda dràsticament⁶. En un món cada vegada més globalitzat, la soja i l'oli de palma han anat guanyat terreny de mercat fins a posicionar-se entre els conreus de proteïna i oli vegetal més rendibles i eficients⁷. Això no obstant, aquesta expansió també ha estat repetidament vinculada a processos de deforestació i violacions de drets humans.

La soja i l'oli de palma també són molt presents en el mercat català. De fet, el sector agrari depèn en gran mesura de la importació de soja de l'Amazones per a la seva transformació en pinso per alimentar el bestiar. El principal producte d'exportació a Catalunya és la carn de porc. Així, segons dades de l'Idescat, hi ha uns 7,9 milions de caps de bestiar al territori, que es tradueixen en una producció d'1,6 tones de carn de porc a l'any. Per a produir un kilo de carn de porcí, s'estima que es necessiten 2 kilos de soja⁸, per la qual cosa, es pot estimar que a Catalunya, només per a la producció anual de porc, es necessiten 3,2 tones d'aquest conreu. És a dir, que indústria del porcí a Catalunya, i per extensió, l'economia⁹, és totalment dependent del conreu i importació de soja a baix cost. Pel que fa a l'oli de palma, tot i que s'han fet campanyes i hi ha una certa sensibilització al respecte¹⁰, segueix molt present en productes quotidians dels supermercats. D'altra banda, tant la soja com l'oli de palma són presents, en percen-

5 També coneguts com a "biocombustibles". Agro-fuels és el terme que fan servir organitzacions de la societat civil com la Via Campesina per emfatitzar-ne l'origen agrícola i evitar el prefix "bio", que significa "vida"

6 Com mostra aquest informe de la Rainforest Foundation https://d5i6is0eze552.cloudfront.net/documents/RF_report_bio-fuel_0320_eng_SP.pdf?mtime=20200310101137

7 Són més barats de produir que altres olis vegetals, com el de colza, i requereixen un ús menor d'inputs agrícoles com el nitrogen (Zimmer, 2010). Per hectàrea, l'oli de palma és el que presenta un major rendiment amb diferència en zones climàtiques favorables. Tant l'oli de palma com la soja presenten costos de producció més baixos que la colza, tot i que varia en funció de la zona (Parkhomenko, 2004)

8 Segons la calculadora de la petjada ecològica de la soja disponible a la web de la RTRS (Taula Rodona per a la Soja Responsable), que és, probablement, molt conservadora en els mètodes de mesura

9 El secgor de la carn de porcí genera un 7% del PIB català.

10 Un exemple és el recent documental de 30 minuts disponible a <https://www.ccma.cat/tv3/30-minuts/cremar-ho-tot-per-produir-oli-de-palma/noticia/2919600/>

tatge creixent, en el “biodiesel” que es comercialitza a l'Estat Espanyol (Ecologistas en Acción, 2020).

La soja i l'oli de palma, juntament amb la canya de sucre i el blat de moro s'han definit per Borràs et al. (2015) com a “conreus flexibles”¹¹, que es caracteritzen per la seva multiplicitat i intercanviabilitat d'usos. La producció de conreus flexibles està concentrada en un grapat de països concentrats al voltant dels tròpics (Garrett, 2016; Borràs, et al., 2013). L'Amèrica del Sud és la principal regió productora de soja, i també la principal exportadora (Oliveira & Hecht, 2016; Oliveira & Schneider, 2016). A nivell estatal, els Estats Units en són el principal productor per a l'exportació. La Xina i l'Índia també en són grans productors, però no n'exporten el producte. De fet, només el 6% de la soja produïda a nivell mundial es fa servir per al consum directe, ja que la major part es va servir per alimentar el bestiar i produir agrocombustibles (ibid.). Una de les principals raons que accelera l'expansió de plantacions de soja és la creixent demanda de carn per alimentar grans poblacions a països de ràpid creixement econòmic, com la Xina i l'Índia (Schleifer, 2016; Borràs, et al., 2015).

Recentment, s'està produint un canvi en les relacions de poder en la indústria de la soja. Hi ha actors nous que estan guanyant importància, mentre que s'estan donant nous usos i més variats per a aquest conreu. El control de la producció i del comerç de la soja s'està desplaçant els EUA a actors del Sud global com la Xina i el Brasil. A la vegada, hi ha una tendència cap a la flexibilització que està estretament relacionada amb la re-estructuració de la indústria, que permet als actors emergents accedir ràpidament al poder (Oliveira & Schneider, 2016).

La indústria de l'oli de palma està creixent encara més ràpidament, pel que provoca deforestació desenfrenada a Indonèsia i Malàisia. Aquests dos països representen el 80% de la producció mundial d'aquest conreu (Silva-Castañeda & Trussart, 2016; Schleifer, 2016). Altres països productors es troben a l'Amèrica Central i del Sud, així com a l'Àfrica Occidental (Nesadurai, 2013). El creixement accelerat que la indústria de l'oli de palma ha experimentat en els darrers anys s'ha atribuït a diversos factors, que inclouen l'expansió de la indústria dels agrocombustibles, la demanda creixent d'oli vegetal i de productes derivats com cosmètics (Borràs, Franco, Isakson, Levidow, & Vervest, 2014). La demanda s'espera que segueixi en augment (Larsen, y otros, 2014). A grans trets, això es deriva de la demanda creixent dels BRICS¹² i a alguns països d'ingressos mitjans que modifica els patrons comercials i a la transformació global cap a la financierització de l'agricultura que s'està produint arreu del món (Borràs, Franco, Isakson, Levidow, & Vervest, 2014; Alonso-Fradejas, 2016).

D'altra banda, l'expansió de l'oli de palma es justifica amb l'ús de discursos flexibles sobre creixement econòmic, la reducció de la pobresa i la seguretat alimentària a escala local, i la mitigació del canvi climàtic i la promoció de l'ús d'energia neta a escala global (Nesadurai, 2013; Larsen, et al., 2014; Hunsberger & Alonso-Fradejas, 2016). D'altra banda, la pèrdua de bosc indiscriminada redueix la biodiversitat, amenaça l'hàbitat d'espècies en perill d'extinció i destrueix embornals de carboni, i, en conseqüència, s'alliberen grans quantitats de gasos d'efecte hivernacle a l'atmosfera (Schouten & Glasbergen, 2011; Schleifer, 2016; Edwards & Lurance, 2012). Actualment, Indonèsia és el principal productor d'oli de palma del món, que es remunta

¹¹ En anglès, *flex-crops*

¹² Acrònim que fa referència als països emergents: Brasil, Rússia, Índia, Xina i Sud-Àfrica

a inversions substancials d'origen holandès fetes durant l'època colonial (Larsen, et al., 2014).

El creixement i la intensificació de la producció de soja té impactes ambientals semblants, com la contaminació de l'aigua derivada de l'ús de productes agroquímics, erosió de la terra, i la pèrdua de la biodiversitat per la desforestació (García-López & Arizpe, 2010; Schouten & Glasbergen, 2011). A més, tant l'expansió de les plantacions de palmera d'oli com de soja han tingut impactes socials dolents, com el desplaçament forçat de comunitats locals, destrucció de mitjans de subsistència tradicionals, problemes de salut i perjudici de la seguretat i sobirania alimentàries (García-López & Arizpe, 2010; Oliveira & Schneider, 2016; Schouten, et al., 2012; McCarthy, 2012). Això ha provocat la proliferació de conflictes socioambientals, cosa que mostra la confrontació entre l'agroindústria, que cerca l'obtenció de benefici econòmic, i les comunitats locals que intenten protegir els seus drets socials (Mingorría, 2017; Pichler, 2013; García-López & Arizpe, 2010; Oliveira & Schneider, 2016).

Governos i institucions internacionals promouen l'oli de palma i la soja seguint un discurs del win-win. Com a resposta, diferents organitzacions de la societat civil han fet campanya de forma activa contra l'expansió per denunciar conflictes socioambientals, protegir els drets de les poblacions locals i defensar la conservació de la natura (Ponte & Cheyns, 2013). A la vegada, organitzacions menys confrontatives han promogut la creació de mecanismes per regular l'expansió del sector privat, i això ha donat lloc a la creació de taules rodones al principi del segle XXI (Ponte, 2014; Schouten & Glasbergen, 2012; Borrás, et al., 2015).

Una resposta des del mercat: la governança privada de la sostenibilitat

Recentment, la introducció de sistemes de certificació voluntaris des d'iniciatives multipartides del sector privat ha agafat impuls com a mecanisme de mercat per promoure "pràctiques sostenibles" al sector agrícola. En lloc d'enfocar-se a un nínxol del mercat, les taules rodones buscaven transformar el sector sencer per a mercaderies concretes (Schleifer, 2016). Aquestes plataformes multipartides han esdevingut cada vegada més populars, ja que se suposa que tenen una base de membres diversa i que reuneixen tots els actors involucrats al llarg de la cadena de subministrament de cultius específics. A més, se suposa que, relegar l'aplicació dels estàndards del segell a grups auditors de tercers en reforça la credibilitat (Silva-Castañeda & Trussart, 2016).

El Fons Mundial per la Natura, conegut com a WWF¹³, ha tingut un rol fonamental en la promoció d'aquest tipus de governança i ha liderat la creació de diferents taules rodones per cultius concrets. Dues de les més importants són la Taula Rodona d'Oli de Palma Sostenible (RSPO) i la Taula Rodona de Soja Responsable (RTRS), establertes amb la intenció de facilitar el diàleg entre diferents actors involucrats en la producció d'oli de palma i soja per tal d'introduir estàndards de certificació (Schouten, Leroy, & Glasbergen, 2012).

¹³ Per les seves sigles en anglès, *World Wildlife Fund*

Ara bé, les taules rodones reuneixen actors que sovint tenen interessos oposats, cosa que alenteix les negociacions i posa en risc la seva integritat. A més, organitzacions de la societat civil i algunes personalitats acadèmiques han criticat que exclouen certs grups, i han assenyalat les conseqüències ambientals negatives¹⁴ que deriven de la implementació dels segells i la ineficiència que tenen en fer front a conflictes socio-ambientals¹⁵ (Schouten, et al., 2012).

Marc legal internacional

L'Organització de les Nacions Unides va crear el Fòrum de l'ONU sobre Estàndards de Sostenibilitat (UNFSS) el 2013, amb l'objectiu d' "abordar el valor en termes de desenvolupament sostenible dels estàndards de sostenibilitat voluntaris per mitjà de l'agrupació de recursos, la sincronització d'esforços i d'assegurar la coherència en polítiques, la coordinació i la col·laboració entre organismes de les Nacions Unides" (UNFSS, 2020). Així, aquest organisme ofereix informació sobre segells de sostenibilitat a tota mena d'actors i sobre com aquests poden contribuir a l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), sobretot en països "en vies de desenvolupament". La junta directiva del Fòrum està formada per membres de cinc agències de l'ONU: l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), el Centre de Comerç Internacional, la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç

i Desenvolupament (UNCTAD), el Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (UNEP) i l'Organització de les Nacions Unides per al Desenvolupament Industrial (ONUUDI). Tanmateix, no en forma part cap dels organismes de l'ONU que treballa directament amb Drets Humans.

El format de taula rodona, que reuneix a diferents actors implicats en la cadena de subministrament d'un producte, és el que promou l'UNFSS. A més, impulsa l'establiment de Plataformes Nacionals, que desenvolupin les funcions de l'UNFSS a cada país i l'adopció de segells de sostenibilitat en la compra pública i la política comercial. El Fòrum vol ser la plataforma on compartir experiències dels diferents estats, per contribuir a l'assoliment d'objectius de sostenibilitat per països «en vies de desenvolupament», l'obertura de mercats estranger, disminuir les dificultats d'accés a mercats i evitar els costos de compliment dels segells.

¹⁴ Per exemple, en un estudi conduït per Edwards i Laurance (2011), mostren com la implementació de segells no atura la pèrdua de biodiversitat vinculada a l'establiment de monocultius en zones tropicals

¹⁵ Schouten et al. (2012) mostren com, les certificacions elaborades en el marc de taules rodones, sovint no resolen la conflictivitat vinculada a les plantacions perquè no inclouen a tots els actors implicats ni asseguren l'equilibri de poders.

ELS DOS SEGELLS

Taula Rodona d'Oli de Palma Sostenible (RSPO)

La RSPO és una iniciativa del sector privat que va començar el 2002 però que es va establir formalment com a tal el 2004. El seu objectiu (oficial) era reunir tots els actors involucrats en la producció, processament i comercialització d'oli de palma, per tal de transformar, a la llarga, tot el sector cap a pràctiques més sostenibles. Els dos actors principals en la seva formació van ser l'organització sense ànim de lucre d'origen suís WWF i la multinacional holandesa Unilever, les quals van intentar involucrar altres empreses i ONGs, així com proveïdors als països de producció (Schleifer, 2016). Ara bé, WWF pretenia aturar la desforestació, mentre que les companyies agrícoles volien protegir la seva reputació per assegurar-se que la producció d'oli de palma seguiria augmentant (Silva-Castañeda & Trussart, 2016).

La RSPO va ser una de les primeres iniciatives multipartides que es van establir i ben aviat va ampliar la seva base de membres entre els actors principals del sector de l'oli de palma. Seguint el model de comerç nord-sud tradicional, havia de fer de pont entre productors al Sud Global i consumidors al Nord Global. En conseqüència, ha tingut poca repercussió en mercats emergents de països del sud, tot i que són la destinació de la part més important de la producció, i hi ha molt poques companyies membres a l'Àsia (Schleifer, 2016).

Els membres de la RSPO estan dividits en 7 sectors: productors, transformadors i comerciants a l'engròs, fabricants, comerciants al detall, bancs i inversors i ONGs. Tanmateix, petits agricultors, pobles indígenes i treballadors de les plantacions no en són part (Pichler, 2013). A més, els productors critiquen que els actors europeus tenen tot el poder a la taula rodona i, en conseqüència, s'accentuen les tensions (Silva-Castañeda & Trussart, 2016). Dels 10 països que més membres tenen a la RSPO, els primers 9 són del Nord global (consumidors). De països productors, només Malàisia apareix en el top10.

La creació d'un segell per oli de palma "sostenible" era una de les prioritats de la RSPO. El 2007, tres anys més tard del seu establiment, els Principis i Criteris van aprovar-se, i van permetre l'atorgament del primer certificat el 2008 (Schouten & Glasbergen, 2012). Ara bé, cal destacar que la principal importadora d'oli de palma certificat com a sostenible és Europa, que representa una part relativament petita de la demanda global d'aquest oli. El segell el fan servir sobretot grans productors, ja que els costos d'implementar-lo són massa elevats pels petits agricultors, i el Premium¹⁶ per l'oli de palma certificat segueix sent baix. En conseqüència, només un 19% de l'oli de palma global està certificat actualment (RSPO, 2020).

La RSPO va afegir un requisit per a la "certificació parcial" per donar resposta a la demanda de dues ONG membres, que estableix que per certificar una de les seves unitats productives l'empresa ha de complir certes condicions en totes les altres plantacions. A

16 Preu addicional que els consumidors estan disposats a pagar per un determinar producte, en aquets cas, oli de palma certificat

més, els membres de la taula rodona s'han de comprometre a un pla temporal per certificar la totalitat de les unitats¹⁷ (RSPO, 2012).

Finalment, la persistència de disputes per la terra en plantacions d'oli de palma en què els membres de la RSPO hi estaven involucrats va donar lloc a la creació d'un mecanisme de resolució de conflictes. Tanmateix, molts conflictes no s'han resolt (Ponte, 2014).

Taula Rodona de Soja Responsable (RTRS)

La RTRS va néixer el 2006, també promoguda per la WWF, seguint el model de la RSPO. Inicialment, es va anomenar Taula Rodona de Soja Sostenible, però va canviar el nom a Soja Responsable, degut a l'allau de crítiques rebudes per fer ús de l'oxímoron soja sostenible i per fer referència a la Responsabilitat Social Corporativa d'empreses (Oliveira & Hecht, 2016). Els Principis i Criteris es van establir el 2010, i la primera certificació es va atorgar l'any següent (Schouten, et al., 2012).

La RTRS ha tingut menys èxit que la RSPO, tant pel que fa a la participació de diferents actors com la implementació de la certificació: mentre que la RSPO té més de 4812 membres, la RTRS en té al voltant de 200; la quantitat d'oli de palma certificat al mercat és d'un 19%, mentre que la quantitat de soja certificada és molt menor, al voltant de l'1%¹⁸ (RSPO, RSPO webpage, 2020). Existeixen altres segells per a soja competitiu, com Proterra, que de fet té una quota de mercat de soja certificada més elevada (Lemoud, et al., 2018). A més, a diferència de la RTRS, Proterra certifica exclusivament plantacions lliures de transgènics. D'altra banda, grans corporacions com la nord-americana ADM han creat els seus propis segells, tot i ser membres de la taula rodona (ADM, 2019). En conjunt, la quantitat a escala global de soja certificada segueix sent petita.

¹⁷ En esdevenir membre no se certifiquen les plantacions de manera automàtica, sinó que cal anar-les certificant una per una. Dit d'una altra manera, ser membre no vol dir produir oli de palma certificat, però sí tenir un calendari per fer-ho

¹⁸ 4,5 milions de tones es van certificar el 2018 (RTRS, 2018), mentre que la producció global de soja va ser de més de 348 milions de tones (FAO, 2018)

LES PARTICULARITATS DE LA PALMERA D'OLI I LA SOJA COM A CONREUS FLEXIBLES

Per a l'anàlisi d'aquests dos segells és important entendre la naturalesa específica de la soja i l'oli de palma com a conreus en ràpida expansió. Borrás et al. (2013) va introduir el concepte de “conreus flexibles” (*flex-crops*) per descriure conreus i mercaderies que poden ser usats per múltiples propòsits i que són molt flexibles, ja que els seus usos es poden intercanviar fàcilment sense comprometre l'obtenció de beneficis. Així, són conreus molt atractius pels especuladors financers: la possibilitat de diversificar permet als inversors anticipar-se als canvis en la volatilitat del preu de demanda. Alhora, s'assegura l'estabilitat del preu d'oferta davant d'una forta competència. El risc d'inversió és mínim i el rendiment és més elevat que per altres cultius (Borrás, et al., 2014; Borrás, et al., 2013; Borrás, et al., 2015). En conseqüència, la creixent expansió de *flex-crops* ha remodelat les estructures de poder al voltant de la producció agrícola, per mitjà de la consolidació d'un sistema agrícola que cada vegada controlen menys actors i que està en procés de capitalització accelerada. L'oli de palma i la soja, conjuntament amb el blat de moro i el sucre, són els principals *flex-crops* (Alonso-Fradejas, 2016; Borrás, et al., 2015).

Ara bé, no tots els conreus amb usos múltiples es consideren conreus flexibles. Borrás et al. (2014), defineixen tres circumstàncies necessàries per “flexibilitzar” un conreu:

- a) Existència d'una base material, és a dir, d'usos múltiples
- b) Disponibilitat de tecnologies, per superar reptes del processament d'una manera cost-eficient
- c) Beneficis viables potencials

La tendència expansiva de “flexibilitzar” de l'agroindústria reflecteix una transformació cap a un sistema agrícola extractivista (que encara està més) financieritzat. Això ha donat lloc, en molts casos, a mobilització contra la seva expansió (Alonso-Fradejas, 2016; Borrás, et al., 2015).

La flexibilitat dels *flex-crops* no es manifesta només en els seus usos sinó també en els discursos, que es canvien estratègicament per legitimar-ne l'expansió i evitar la resistència social. La flexibilitat discursiva és essencial per entendre la política al voltant del creixement de les monocultures de *flex-crops*. L'oli de palma i la soja es presenten com a “solucions” a crisis alimentàries, al canvi climàtic i a problemes econòmics (Hunsberger & Alonso-Fradejas, 2016; Borrás, et al., 2014). La flexibilitat material d'aquests conreus – és a dir, els seus usos intercanviables – esdevenen més efectius quan s'entrellacen amb narratives flexibles (*ibid.*).

Les institucions internacionals, que gestionen certificacions d'adhesió voluntària, dirigides a regular l'expansió dels *flex-crops* han proliferat paral·lelament al seu creixement

(Borrás, et al., 2014). La “flexibilització” en el sector de l’oli de palma es justifica i presenta com a socialment i ambientalment responsable a través de la implementació de plans de certificació, com el que va establir la RSPO (Alonso-Fradejas, 2016). El mateix aplica al conreu de soja i a la certificació de la RTRS (Borrás, et al., 2014).

L’expansió dels *flex-crops* sembla que continuarà en els pròxims anys, degut a la inversió en tecnologies modernes, la seva flexibilitat i la multiplicitat d’usos i la introducció de “segells de sostenibilitat” (Borrás, et al., 2015).

ELS SEGELLS: LÍMITS I REPTES

Les estructures de poder existents en la indústria de la soja global es reproduïxen dins la RTRS. Així, es perpetua el model insostenible de monocultures de soja i la desigualtat en la propietat de la terra. En lloc de transformar el sector, la RTRS, dominada per grans corporacions agroalimentàries, serveix per justificar l'expansió de monocultures com a sostenibles. Hi ha una clara manca d'inclusivitat, ja que els agricultors i pobles indígenes no en són part i, conseqüentment, no poden participar dels debats. La RTRS segueix una lògica *top-down*, i és una iniciativa europea a la que sovint donen suport els governs locals, però no per les seves poblacions (García-López & Arizpe, 2010).

Tant la RSPO com la RTRS han aconseguit establir algunes pautes pragmàtiques en la forma de segell de sostenibilitat, tot i les dificultats per arribar a una definició consensuada sobre què és el desenvolupament sostenible i l'evasió de temes controvertits en les assemblees. Tanmateix, el significat de "sostenibilitat" s'ha despolititzat. A més, a totes dues taules rodones els manca la capacitat d'assegurar el compliment amb els estàndards del segell de tots els seus membres i, en conseqüència, aconseguir transformar tot el sector és bastant poc realista (Schouten & Glasbergen, 2012)

Les organitzacions de la societat civil tenen un rol clau per la legitimitat de les taules rodones. En el cas de la RSPO, ONGs membres i no-membres es reforcen les unes a les altres i, així, n'augmenten la legitimitat. En el cas de la RTRS, en canvi, ONGs externes i internes es debiliten mútuament, en detriment de la legitimitat de la taula rodona (Schouten & Glasbergen, 2012). Les organitzacions de la societat civil juguen un rol molt important de qüestionar el poder de les estructures inherents de les iniciatives multipartides i d'exercir pressió sobre els membres corporatius (Ponte, 2014)

La RTRS i la RSPO no aborden els problemes estructurals més amplis de la indústria i es basen en el mercat ja existent per a la promoció de la sostenibilitat, emparant-se en el discurs del *win-win*. A la vegada, legitimen l'expansió de les plantacions. Així, es pot dir que formen part d'estratègies de *greenwashing* de les grans corporacions i governs. La RSPO ha contribuït principalment a la consolidació d'un model de producció d'oli de palma de monocultiu a gran escala al sud-est asiàtic per a exportar-lo a Europa, i ha reproduït les relacions de poder jeràrquiques existents entre els diferents actors (Pichler, 2013)

El model Nord-Sud que segueix la RSPO és un dels factors principals que expliquen la lenta expansió del segell. Aquest model ignora el canvi estructural que han sofert els mercats agrícoles i l'aparició de països del Sud global com a actors poderosos dins la indústria de l'oli de palma. L'emergència del comerç Sud-Sud posa en dubte l'estructura de la RSPO en la seva integritat, ja que la majoria dels seus membres estan basats al Nord global (Schleifer, 2016)

El segell l'adopten principalment grans corporacions agro-industrials, ja que la petita pagesia no s'ho pot permetre. Sovint, els petits agricultors són marginalitzats en totes dues taules rodones. Si bé ser membre de la taula rodona no implica directament ser un membre certificat, proporcionalment hi ha més membres de la RSPO que han obtingut el segell que de la RTRS.

La manca d'inclusivitat també és un reflex de l'ús del llenguatge. El llenguatge que s'empra als debats és molt tècnic, pel que molts actors i les seves reivindicacions se'n veuen excloses, especialment els petits agricultors. A més, els Principis i Criteris contenen frases

molt vagues, cosa que dificulta la tasca dels auditors que tenen ampli marge d'interpretació. El procés d'auditoria és bastant controvertit, ja que als auditors els paga l'empresa a qui suposadament controlen (Silva-Castañeda & Trussart, 2016; Marin-Burgos, 2020).

La RSPO ha estat criticada per la seva inhabilitat de posar fre a la desforestació i de responsabilitzar-ne els membres, ja que estableix, sovint, compensació monetària inadequada, té vagues directius de certificació, un sistema de control inefectiu, manca d'esforços per solucionar problemes i li falta adaptació al context local. La RSPO permet a corporacions occidentals mantenir l'abastiment a llarg termini mentre salvaguarden la seva reputació. A més, hi ha una confrontació emergent entre interessos contraposats de productors i ONGs conservacionistes (Ruyschaert & Salles, 2014)

Tant la RSPO com la RTRS presenten mancances estructurals. Les veus més radicals en són excloses, cosa que reflecteix les relacions de poder existents. En conseqüència, conflictes socio-ambientals i vulneracions de drets segueixen tenint lloc. D'altra banda, tenen el potencial d'augmentar la participació i de fer possible que altres veus siguin escoltades i que les empreses membres estiguin obligades a retre comptes.

Ara bé, com s'assenyala anteriorment, la RSPO i la RTRS no són les úniques entitats que certifiquen oli de palma o soja com a "sostenible" o "responsable". Mentre que la RSPO té un clar lideratge dins el mercat de les certificacions per oli de palma, la RTRS té una competència diversa. La certificació de Proterra, per exemple, certifica un volum més elevat de soja que la RTRS a escala global.

SOSTENIBILITAT? RESPONSABILITAT? UNA MIRADA AL CONTINGUT DELS SEGELLS

Els Principis i Criteris per a la producció d'oli de palma Sostenible¹⁹ (2018) i l'Estàndard de la RTRS per a la Producció de soja Responsable 3.1²⁰ (2017) contenen els requisits per certificar plantacions d'oli de palma i de soja com a sostenibles i responsables. Se suposa que són el resultat de negociacions entre representants de tots els membres de les dues taules rodones. Els P&C de la RSPO contenen set principis, mentre que l'Estàndard RTRS en té cinc. Tots dos fan servir un llenguatge similar i tracten pràcticament els mateixos aspectes.

És important parar atenció en l'ús de terminologia diferent per part de les dues iniciatives: la certificació d'oli de palma fa referència a sostenibilitat, mentre que la de soja es refereix a responsabilitat. Aquesta diferència no és casual: de fet, en un principi, es volia establir una taula rodona per a la producció Sostenible de soja. Tanmateix, a causa de les crítiques de la societat civil, ben aviat es va canviar el nom de “sostenible” a “responsable” (García-López & Arizpe, 2010). Si la paraula sostenibilitat ja té una definició poc clara, el significat i les implicacions del terme “responsable” són igual, o encara més, ambigües.

Aquesta diferència en la terminologia no ha impedit, però, que tots dos estàndards establissin normes pràcticament idèntiques per a la certificació de la producció. Es fa evident, una vegada més, l'ambigüitat i flexibilitat dels significats dels termes “sostenibilitat” i “responsabilitat”. De fet, la paraula “responsable” es fa servir freqüentment en els RSPO P&C. D'altra banda, la RTRS no esmenta sostenibilitat en cap dels seus criteris. A continuació, s'analitzen les principals similituds i diferències entre els RSPO P&C i RTRS Estàndard.

RSPO	RTRS
1. Comportar-se èticament i amb transparència	
2. Operar d'acord amb la llei i respectant drets	1. Respecte de la llei i bones pràctiques comercials
3. Optimitzar la productivitat, eficiència, impactes positius i resiliència	5. Bones pràctiques
4. Respectar els drets humans i de la comunitat i oferir beneficis	3. Relacions responsables amb la comunitat
5. Donar suport a la inclusió de la petita pagesia	
6. Respectar els drets dels treballadors/es i les condicions laborals	2. Condicions laborals responsables
7. Protegir, conservar i realçar ecosistemes i el medi ambient	4. Responsabilitat mediambiental

Taula 1. RSPO P&C i RTRS Estàndard 3.0

¹⁹ Traduït de l'anglès “Principles and Criteria for the Production of Sustainable palm oil”. D'ara endavant, RSPO P&C

²⁰ Traduït de l'anglès “RTRS Standard for Responsible Soy production Version 3.1”. D'ara endavant, Estàndard RTRS

Ni la RSPO ni la RTRS defineixen la seva concepció de sostenibilitat d'una manera clara. Totes dues contemplen els tres aspectes de la sostenibilitat – ambiental, econòmic i social – en la seva definició d'“oli de palma sostenible” i de “soja responsable”: en els RSPO P&C, hi diu que “la producció d'oli de palma sostenible comprèn una gestió i operació legals, econòmicament viables, apropiades ambientalment i beneficioses socialment” (RSPO, 2018). En canvi, el RTRS Estàndard no diu clarament a què es fa referència amb el terme “soja responsable”, però, en canvi, sí que ho defineixen a la seva web oficial. Així, la producció de soja responsable és aquella que és “socialment equitativa, econòmicament viable i ambientalment sòlida” (RTRS, 2020). Recentment, la RTRS ha incorporat una eina a la seva pàgina web per mesurar la petjada de la soja pròpia, en termes de sostenibilitat, dirigida a consumidors, organitzacions i actors de la cadena de subministrament de la soja²¹.

L'objectiu dels RSPO P&C és merament una declaració d'intencions “Un sector de l'oli de palma sostenible, competitiu i resilient assegura la viabilitat a llarg termini de tota la cadena de subministrament i beneficis tant pel sector privat com pels mitjans de subsistència de les comunitats on es conrea l'oli de palma. Un sistema de gestió i planificació efectiva aborda la viabilitat econòmica, el compliment ambiental i social i el risc, estableix procediments i sistemes per assegurar la conformitat amb els RSPO P&C, i dona suport a la millora contínua cap a l'oli de palma sostenible” (RSPO, 2018)

Si bé l'estructura i contingut dels RSPO P&C 2013 i el RTRS Estàndard 2014 eren molt semblants, en les versions més recents s'han allunyat l'un de l'altre. Mentre que el RTRS Estàndard 2017 han canviat poc respecte als anteriors, els RSPO P&C s'han modernitzat de manera més notable. Els temes generals identificats en totes dues certificacions són: respecte de la legislació vigent, condicions laborals, comunitats locals, medi-ambient i pràctiques agrícoles. A més, les dues incorporen criteris d'adaptació de les certificacions per a petits agricultors, que poden obtenir el segell en agrupació i així rebaixar-ne l'elevat cost. D'altra banda, ambdues s'espera que siguin adaptades als diferents contextos locals a través de processos d'Interpretació Nacional duts a terme per cada país productor (RTRS, 2017; RSPO, 2018).

Una de les novetats que incorpora la RSPO és la Teoria del Canvi, en la qual se suposa que es basen els criteris actualitzats. Seguint la mateixa tendència, la RTRS comunica a la seva web que estan treballant en la seva Teoria del Canvi i que aviat comunicaran com aquesta afecta el procés de certificació (RTRS, 2020). La Teoria del Canvi de la RSPO és el full de ruta en què s'explica com la taula rodona pretén transformar el sector de l'oli de palma mitjançant la implementació d'estratègies i activitats concretes, que han de fer augmentar l'adopció de la certificació de la RSPO, l'absorció del mercat d'oli de palma sostenible i una millora del medi ambient. Es busca un canvi sobre el terreny, que ha d'esdevenir “un espai en què l'oli de palma, el medi-ambient i les comunitats locals coexisteixin en harmonia” (RSPO, 2018).

El contingut dels principis i criteris per atorgar la certificació també presenta algunes diferències, tot i cobrir temes semblants. La RSPO ha estructurat els P&C en tres eixos: prosperitat, persones i planeta. La RSPO té una orientació més clara cap a petits agricultors, i incorpora en els P&C un principi dedicat al suport de la inclusió de petits agricultors. També requereix que els membres es comprometin a certificar les plantacions i que presentin un pla temporal realista sobre quan ho faran efectiu, cosa que no requereix la RTRS dels seus membres (RSPO, 2020).

Hi ha alguns altres aspectes considerats per la RSPO i no per la RTRS: la viabilitat econòmica i financera és cabdal pel principi 3, part de l'eix de prosperitat, mentre que la

21 Es pot consultar aquí: <https://responsiblesoy.org/calculadora-de-huella-de-soja-de-rtrs>

RTRS ni l'esmenta. D'altra banda, la RSPO fa referència tant a plantacions com a molins on processen la palma, mentre que la RTRS només considera les plantacions. A més, els drets humans constitueixen un principi a la RSPO (4), mentre que no surten en tot el RTRS Estàndard, ni tan sols en el cos del text. Per últim, els mecanismes de resolució de disputes estan molt més detallats en els RSPO P&C.

Les poques diferències identificades pot ser que siguin un reflex de les diferències en el conreu i processament de la soja i la palma, requerits per la mateixa naturalesa dels cultius. Altres detalls diferenciats es poden explicar pel fet que la RSPO reuneix una varietat d'actors del sector de la palma més representativa i que els seus P&C són el resultat de negociacions més llargues i que han sigut, en conseqüència, revisades amb major freqüència.

Finalment, hi ha petites diferències en el llenguatge que denoten maneres diferents d'entendre la sostenibilitat. Per exemple, en relació amb la prevenció del deteriorament de la fertilitat de la terra, el RTRS Standard diu que "la qualitat de la terra es manté o millora i l'erosió s'evita per mitjà de bones pràctiques de gestió" (Criteri 5.3, RTRS 2017). Els RSPO P&C, en canvi, diuen que "es manté la fertilitat de la terra [...] a un nivell que n'asseguri el rendiment òptim i sostingut" (Criteri 7.4, RSPO2018). És a dir, que mentre que el RTRS es limita a parlar de "qualitat", sense esmentar la fertilitat de la terra, la RSPO salvaguarda la fertilitat però en relació amb el rendiment, és a dir, per motius econòmics. Així, s'assegura l'obtenció de beneficis a mitjà i més llarg termini d'una mateixa explotació agrícola²². En segon lloc, pel que fa a l'establiment d'un mecanisme documentat per gestionar queixes i reclamacions, els RSPO recalquen que aquest ha d'estar acordat entre les parts, mentre que el RTRS diu que ha de ser "efectiu" (Criteri 4.2, RSPO 2018; Criteri 3.3, RTRS 2017). En tercer lloc, mentre que els RSPO prohibeixen la discriminació de manera explícita (Criteri 6.1, RSPO2018), el RTRS es limita a declarar que "no hi ha implicació, suport o tolerància" a la discriminació (Criteri 2.1, RTRS, 2017). Així, en aquests exemples la RTRS és més ambigua i menys estricta.

En relació amb la preservació d'espais naturals, els RSPO P&C defineixen àrees d'alt valor per a la Conservació (HCV)²³ les quals queden protegides davant la desforestació o danys derivats de la neteja de terrenys per a futures plantacions (Criteri 7.12, RSPO, 2018). També s'esmenta en el RTRS Standard: el criteri 4.4 estableix que l'expansió de plantacions ha de ser "responsable". Això significa que algunes àrees, considerades d'especial valor en relació amb la biodiversitat, queden protegides de la conversió en plantació de soja. Tot i això, l'expansió de les plantacions és un tema delicat. La frontera per augmentar la superfície de cultiu no ha deixat de moure's en expansió, tot colonitzant terreny salvatge i de comunitat locals. Tanmateix, aquestes certificacions, ni l'aturen ni la prohibeixen.

Pel que fa als mètodes per netejar terreny i convertir-lo en plantació la RSPO prohibeix l'ús d'incendis controlats, mentre que la RTRS ho permet en certes circumstàncies (Criteri 7.11, RSPO2018; Criteri 4.2.1 RTRS, 2017). De fet, la protecció de la biodiversitat és més present en els RSPO P&C, ja que asseguren que "aturar la pèrdua de biodiversitat" és un dels seus objectius a llarg termini (RSPO, 2018).

²² En plena coherència amb el Principi 3 "Optimitzar la productivitat, eficiència, impactes positius i resiliència"

²³ "High Conservation Value areas", en anglès

Dret a...	RSPO	RTRS
...treballar i drets dels/les treballadors/es		
...a la salut		
...a l'aigua		
...a la seguretat social		
...a l'habitatge		
...a l'alimentació		
...a l'educació		
...a un medi-ambient net i adequat		
...a la cultura		

 No s'esmenta

 S'esmenta parcialment i/o s'han detectat vulneracions

 S'esmenta

Taula 2. DESCA als RSPO P&C i al RTRS Estàndard

Tant els RSPO P&C com el RTRS Standard esmenten els drets a la terra de les poblacions natives dels territoris on té lloc la seva activitat. En concret, un dels principis de la RSPO és el respecte als drets humans i de la comunitat. De manera menys explícita, la RTRS també esmenta el respecte als drets dels usuaris tradicionals de la terra i de les comunitats indígenes, i requereix l'establiment de mecanismes per resoldre possibles conflictes (RTRS, 2017). Tanmateix, al llarg de les 65 pàgines que té el RTRS Estàndard, no es fa servir la terminologia «Drets Humans».

Per últim, cal destacar que l'ús de combustibles fòssils ni es prohibeix ni es substitueix per fonts d'energia renovable. Simplement s'estableix que se n'ha de mesurar el consum i que un increment d'aquest ha d'estar justificat, en relació amb la producció. Si no, s'ha de tenir un pla per reduir-ne l'ús (RTRS, 2017). De manera similar, la RSPO estableix que cal "fer un ús eficient de l'energia fòssil" (RSPO, 2018).

De fet, els RSPO (P&C) fan esment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), però no el RTRS Standard. Així, es fa especial esment de l'ODS 15, sobre «Protegir, restaurar i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar els boscos de manera sostenible, combatre la desertificació, aturar i revertir la degradació del sòl, i aturar la pèrdua de la biodiversitat». A més, es requereix que les unitats de certificació mostrin el seu compromís amb els ODS 2 i 6²⁴ (Criteri 4.5. i Principi 7, RSPO, 2020).

24 L'Objectiu 2 fa referència a «Posar fi a la fam, assolir la seguretat alimentària i la millora de la nutrició, i promoure l'agricultura sostenible» i l'objectiu 6 a «Garantir la disponibilitat i una gestió sostenible de l'aigua i el sanejament per a totes les persones»

Innovació retòrica? La Teoria del Canvi

Una de les innovacions en els RSPO P&C respecte a la versió anterior, és la incorporació de l'explicació de la teoria del canvi de la taula rodona. Així, expliquen com, mitjançant la certificació de plantacions d'oli de palma, pretenen contribuir a la transformació del sector de la palma global per fer-lo més sostenible (RSPO, 2018).

La visió del canvi de la RSPO, es basa en la competència i els incentius econòmics per a estendre l'oli de palma (suposadament) sostenible. La taula rodona ha d'agafar el lideratge per conduir a tot el sector cap a l'adopció de certificacions i pràctiques de producció sostenible, en benefici del planeta, les persones i la prosperitat. Així, s'emparen en una visió de creixement verd, en què la protecció del medi-ambient s'ha d'assolir conjuntament amb l'increment de la productivitat i eficiència, i, per tant, de beneficis econòmics. Els segells es presenten com la palanca de canvi per fer incidència en el mercat.

Les contradiccions en aquesta teoria del canvi són constants: l'expansió de plantacions ha de continuar a la vegada que es preserva la biodiversitat o es protegeixen els drets de les comunitats locals, tot i l'alta conflictivitat originada en plantacions i els efectes perjudicials del monocultiu de palma per a la flora local. Un altre exemple és la promoció del creixement econòmic "verd" a la vegada que l'oferta i la demanda s'han d'equiparar. A banda de les contradiccions inherents en la combinació de creixement econòmic i verd, costa d'imaginar com l'oferta i la demanda d'oli de palma poden encaixar si l'oferta no deixa mai de créixer. Tot i l'esment repetit que es fa en la voluntat d'involucrar tots els actors en el procés, en el vídeo explicatiu sobre la teoria del canvi només hi surten persones racialitzades d'aparença occidental, sense diversitat²⁵.

Seguint una retòrica similar, si bé menys desenvolupada, a la web de la RTRS també es fa referència a la Teoria del Canvi, però aquesta no s'incorpora (encara) a la versió més recent del RTRS Standard, amb data del 2017. L'única explicació en relació amb la Teoria del Canvi de la RTRS, que es troba al seu web, és un llistat dels objectius a curt, mitjà i llarg termini, juntament amb els indicadors per mesurar-ne l'assoliment²⁶.

²⁵ Disponible aquí: <https://www.youtube.com/watch?v=nPMLpEHhHTU&feature=youtu.be> (1 desembre 2020)

²⁶ Disponible aquí: <https://responsiblesoy.org/wp-content/uploads/2019/12/RTRS-Theory-of-Change-High-DRAFT.pdf> (1 desembre 2020)

CONFLICTES SOCIO-AMBIENTALS EN PLANTACIONS DE SOJA I DE PALMERA D'OLI

L'alta conflictivitat vinculada a la producció d'oli de palma i soja està (parcialment) documentada a l'Atlas de Justícia Ambiental (EJAtlas), un mapa interactiu d'accés obert en línia que documenta conflictes de distribució ecològica arreu del món, construït de forma col·lectiva entre investigadors/es i societat civil (Temper & Del Bene, 2016).

Il·lustració 1. Conflictes oli de palma, EJAtlas, 1 de desembre de 2020

Il·lustració 2. Conflictes soja, EJAtlas, 1 de desembre de 2020

Gairebé tots els conflictes ecològic-distributius que resulten del conreu i/o expansió d'oli de palma i soja es produeixen a l'hemisferi sud segons els casos compilats en l'EJAtlas, com es mostra a les il·lustracions 1 i 2. En concret, els conflictes relacionats amb el cultiu de soja es produeixen principalment a l'Amèrica del Sud, però també en alguns països del continent africà, mentre que la resistència contra l'expansió d'oli de palma es produeix sobretot al sud-est d'Àsia, a l'Amèrica Central i del Sud i a l'Àfrica Occidental. El país on hi tenen lloc més conflictes relacionats amb la producció d'oli de palma és Indonèsia, que és, també, el primer productor mundial d'aquest oli (Larsen, et al., 2014).

En molts d'aquests conflictes, l'empresa o empreses implicades són membres de la RSPO i la RTRS, i fins i tot, hi ha alguns casos en què la plantació font del conflicte ha estat certificada²⁷. En certs casos, el govern ha estat directament involucrat en l'expansió de la plantació i l'oposició a la qual ha derivat en conflicte. És el cas, per exemple d'un conflicte

²⁷ És el cas, per exemple, de DAP a la Colonia Barbero, a Paraguai, que es consultar aquí: <https://ejatlas.org/conflict/resistance-to-soy-monoculture-expansion-in-colonia-barbero-san-pedro> de Nidera a l'Argentina, consultable a: <https://ejatlas.org/conflict/monsanto-and-soy-monocultures-argentina> d'Unilever a Tibú i Meta, Colòmbia: <https://ejatlas.org/conflict/catatumbo-conflict-over-rights-to-land-colombia> i <https://ejatlas.org/conflict/monocultivo-de-palma-de-aceite-en-meta-colombia>

per desforestació a Sao Tomé i Príncep en què l'expansió de la palmera d'oli estava liderada per un trust format pel govern amb l'empresa Socfinco²⁸. Tanmateix, els RSPO P&C no responsabilitzen els governs, ja que no formen part de la Taula Rodona ja que es tracta d'una iniciativa privada. En casos com el de Sao Tomé, la implicació de l'estat pot dificultar el compliment dels principis i criteris per part de la companyia.

Alguns membres de la RSPO i la RTRS destaquen per la seva repetida implicació en conflictes. Aquest és el cas de Wilmar Internacional i Cargill. Wilmar, membre de la RSPO des de 2005, ha estat implicat en almenys vuit conflictes, i a més, ha aconseguit certificar la majoria de les seves plantacions. Això posa en qüestió la legitimitat del procés de certificació de la RSPO.

D'altra banda, moltes de les empreses implicades en conflictes tenen altres plantacions certificades, és a dir, que provoquen un conflicte en una plantació mentre que en certifiquen una altra. Això va en contra del requisit de certificació parcial, segons el qual les companyies no poden estar involucrades en conflictes en cap de les seves plantacions per certificar una plantació concreta. A més, la RSPO també requereix que les empreses compleixin amb totes les lleis i normes estatals vigents per certificar una de les seves unitats (RSPO, 2018).

Tanmateix, la implementació del segell també ha tingut impacte positiu en certes ocasions. Per exemple, en el conflicte de Santa Clara d'Uchunya, Perú, l'esclat del conflicte va donar lloc a la retirada de Pullcalpa de la RSPO, una de les dues companyies implicades en la plantació²⁹. Posteriorment, la RSPO va criticar públicament a l'empresa en qüestió³⁰. De la mateixa manera, en un cas particular al Kalimantan, Indonèsia³¹, la RSPO va expulsar l'empresa Dutapalma Nusantara en resposta a una queixa d'una ONG local. L'empresa havia violat els RSPO P&C mitjançant la conversió de torberes per a la plantació, la tala de bosc sense fer un estudi previ HCV (sobre el valor en termes de conservació) i per fer ús d'incendis per preparar la terra (RSPO, 2020). Així, en algunes ocasions la RSPO sembla que permet que les comunitats locals guanyin visibilitat i facin sentir les seves demandes. No obstant això, no sembla que es pugui dir el mateix de la RTRS.

28 Es pot consultar a: <https://ejatlas.org/conflict/agripalma-plantations-sao-tome-and-principe>

29 El cas es pot consultar en detall a: <https://ejatlas.org/conflict/santa-clara-de-uchunya>

30 Com es pot veure a: <https://www.forestpeoples.org/es/responsible-finance-palm-oil-rspo/press-release/2017/rspo-condena-plantaciones-de-pucallpa-por-su>

31 Es pot consultar a: <https://ejatlas.org/conflict/pt-ledo-lestari-ll-conflict-kalimantan-indonesia>

El paper dels segells

A continuació, s'examinen quatre casos per veure més detalladament com emergeixen conflictes en plantacions que han rebut una certificació.

PARAGUAI: RESISTÈNCIA A L'EXPANSIÓ DE LA SOJA A LA COLÒNIA BARBERO, SAN PEDRO

San Pedro és una regió a l'est del Paraguai que recentment s'ha convertit en l'objectiu de l'agroindústria de la soja per incrementar la producció, atreta per la bona qualitat del sòl i la construcció de noves infraestructures que faciliten l'expansió de les plantacions de soja. Protestes de resistència contra les plantacions de soja fa anys que tenen lloc a l'àrea, protagonitzades per pagesos que conreen altres aliments per al consum directe (CEO, 2009).

El Grupo Desarrollo Agrícola Paraguay (DAP), membre i promotor de la RTRS, produeix mongetes de soja transgèniques a San Pedro (Gijsenbergh, 2014; CEO, 2009). Des que s'hi van establir, molts pagesos s'han vist desplaçats. Encara que la companyia reivindica que cultiva soja RTRS responsable, la pagesia local ha denunciat condicions laborals injustes i danys a la collita, al bestiar i a la seva pròpia salut per l'ús intens d'agroquímics als voltants de les plantacions de soja propietat de DAP (Areco, 2016; Gijsenbergh, 2014).

DAP va oferir suport econòmic a algunes famílies de la comunitat de la Colònia Barbero que estaven disposades a col·laborar amb l'empresa en la producció de soja, en un intent d'encoratjar-los a mecanitzar-se i minimitzar la possible resistència local. Tanmateix, moltes llars van ser excloses del programa, cosa que va dividir famílies dins de la comunitat. A més, la poca experiència dels pagesos va dificultar l'obtenció de beneficis pronosticada, i en lloc de mecanització i la promesa millora de la prosperitat, la petita pagesia ha esdevingut cada vegada més endeutada i vulnerable (Gijsenbergh, 2014).

El "programa per la soja responsable" de DAP inclou el que anomenen «treball conjunt» amb petits agricultors. La companyia paga un preu fix per hectàrea de soja, i l'agricultor és responsable d'administrar els salaris de la mà d'obra de la plantació i tots els altres costos que en deriven. Així, es transfereixen riscos i responsabilitats cap als petits agricultors. En conseqüència, els sous dels treballadors que aquests contracten sovint són baixos i infringeixen les condicions laborals establertes als Criteris per a obtenir la certificació RTRS (Gijsenbergh, 2014).

Des de 2006, s'han produït mobilitzacions a La Fortuna, part de la Colònia Barbero, per mitjà de l'enviament de cartes a l'empresa, manifestacions de carrer i, fins i tot, l'establiment d'un camp de protesta a l'entrada de la plantació (CEO, 2009). Les poblacions locals van denunciar la fumigació continuada que es produïa més enllà de la "barrera verda" -requerida tant per la legislació nacional com per la RTRS (CEO, 2009; RTRS, 2017)- al voltant de la plantació per prevenir la contaminació de granges limítrofes. L'incompliment d'altres lleis ambientals

nacionals també s'ha detectat. Tanmateix, les autoritats no han fet cas de les queixes ni denúncies de la població local (Areco, 2016).

Per últim, l'establiment de plantacions de soja modificada genèticament també va afectar negativament un altre grup de pagesos que conreen marialluïsa ecològica a terrenys veïns: van haver d'aturar la producció perquè es van trobar pesticides en la seva marialluïsa ecològica i, en conseqüència, el producte va ser rebutjat pels consumidors europeus (Areco 2016). Tanmateix, aquesta comunitat, juntament amb 30 altres comunitats de San Pedro, se suposava que vivien en una "àrea agroecològica", en què l'ús de pesticides queda prohibit d'acord amb la legislació estatal³². Així, es va infringir la llei i, per tant, el RTRS Standard, que requereix el compliment de la legislació i la prevenció de vessaments d'agroquímics a plantacions limítrofes per a la certificació (Criteris 1.1. i 5.9, RTRS 2017).

Nombrosos estudis han demostrat els efectes nocius de l'alt ús d'agroquímics en la salut de les poblacions locals de zones rurals. A més, la resistència als pesticides que desenvolupen algunes plagues ha donat lloc a la intensificació de l'ús d'agroquímics tòxics, molts dels quals estan prohibits a la Unió Europea (CEO, 2009). Ara bé, això no es contradiu amb el RTRS Standard, cosa que posa en dubte la seva pretensió de promoure el cultiu de soja "responsable" i de pràctiques ambientalment "apropiades". L'Estàndard es limita a requerir el compliment de la normativa estatal vigent (Criteri 1.1, RTRS 2017). Al Paraguai, la llei estableix una distància mínima de 50 metres entre plantacions fumigades i zones habitades³³. Aquesta distància, tanmateix, varia segons el tipus de pesticida fet servir, cosa que complica el control de les comunitats locals que no poden identificar el pesticida aplicat en cada cas (CEO, 2009).

El grup DAP fa servir narratives flexibles per justificar l'expansió de soja, com demostren les reivindicacions de l'empresa d'estar cultivant soja "responsable". Ara bé, l'Estàndard per a la producció de soja responsable sembla haver-se infringit repetidament a San Pedro, posant en qüestió la legitimitat del segell. Si de cas, ha tingut resultats negatius, com l'impuls de la mecanització dels petits agricultors que ha tingut resultats polèmics (Gijsenbergh, 2014).

Així, tot i l'assistència oferta a petits agricultors i la promoció de mètodes de producció de "soja responsable", han tingut lloc conflictes. L'augment en el metabolisme social – és a dir, la intensificació i expansió de la producció de soja-, juntament amb l'extracció ecològicament insostenibles de recursos- cultiu de soja transgènica i ús intensiu d'agroquímics-, combinat amb altres causes, han conduït a l'emergència de conflictes socioambientals.

32 Segons la "Ordenanza J. M. N.º 07/2014 Por la Cual se Establece la Zonificación Agroecológica en el Distrito de San Pedro del Ycuamandyyú"

33 Ley 3742 "de control de productos fitosanitarios de uso agrícola", 14 de diciembre de 2009, Paraguai

COLÒMBIA: CONFLICTES TERRITORIALS A TIBÚ I L'EXPANSIÓ DE LA PALMERA D'OLI

El conreu de palmera d'oli a Colòmbia es va implementar com a part d'un programa governamental per eliminar i substituir plantacions de coca. Tanmateix, la palmera d'oli no va substituir només la coca, sinó també arròs, panís i cacau. A Tibú, un municipi de la regió colombiana del Catatumbo, la palmera d'oli es va començar a cultivar a gran escala l'any 2001. Els petits agricultors implicats es van veure obligats a negociar amb la propietat Hacienda Flores, que els prometien suport a canvi del compromís dels agricultors de vendre el seu producte a l'empresa, per un preu pre-establert, durant els 25 anys següents, així com de responsabilitzar-se del crèdit³⁴ (UNDP, 2014).

Tot i l'existència de regulació per protegir la terra i evitar la concentració de la propietat, la sembra de palmera d'oli va fomentar la compra i venda de terres a Tibú, i va donar lloc al desplaçament de poblacions locals (UNDP, 2014; Uribe Kaffure, 2014). Al principi, la terra era molt barata i només es podia vendre per sumes irrisòries a causa de l'elevada incidència de la violència a la zona, però, un cop establerta la palmera d'oli, els preus de la terra van pujar ràpidament (Uribe Kaffure, 2014). En conseqüència d'aquest procés d'especulació, moltes famílies que llavors van vendre les seves parcel·les ara no poden recuperar-les (UNDP, 2014).

L'any 2010, l'ambaixada holandesa va finançar un projecte destinat a la creació d'una cadena d'oli de palma sostenible certificat per la RSPO a Tibú. Van fer d'intermediaris entre Fedepalma, Oleoflores i altres productors d'oli de palma locals, d'una banda, i Unilever, de l'altra. Aquesta darrera es va convertir en l'exclusiva compradora d'oli de palma sostenible de Tibú (Ortega, 2015). El 2012, la meitat dels petits agricultors havien obtingut la certificació (Silva, 2012).

Alguns pagesos van mostrar-se satisfets amb el nou model de producció, que garantia les vendes futures del seu producte (Silva, 2012). A més, les empreses reivindicaven que la plantació de palmera d'oli havia contribuït a reduir els conflictes armats a la regió, els quals estaven principalment relacionats amb el cultiu de coca (Fedepalma, 2014). Tanmateix, l'expansió de la palmera d'oli va seguir amenaçant la sobirania alimentària de la regió, que, de fet, ja depenia en gran part de la importació d'aliments de Veneçuela. A Tibú, la pobresa ha seguit sent alta i molts dels pagesos locals creuen que el conreu d'oli de palma només genera beneficis per empreses estrangeres (Ortega, 2015). A més, des que la palmera d'oli es va plantar a la regió, la zona de bosc s'ha reduït considerablement – més de 14.000ha –, mentre que la zona plantada de coca només ha

34 En cas que els petits agricultors no poguessin retornar el préstec rebut per conrear palmera d'oli, Hacienda Flores els embargaria les terres (UNDP, 2014)

baixat una mica més de 2.000ha. El 2012, la palmera d'oli ocupava unes 14.000ha (Uribe Kaffure, 2014).

Així, no sembla que la certificació de plantacions de palmera d'oli a Tibú hagi tingut impactes destacats ni pels petits agricultors ni pel municipi. Fins ara, el context local ha tingut un rol molt important, però els RSPO P&C amb prou feines el tenen en compte. La flexibilitat discursiva³⁵ de la palmera d'oli, en tant que conreu flexible, s'ha manifestat repetidament en el discurs sobre les connexions entre l'establiment del conreu de palmera d'oli i la desmilitarització de la zona, la reducció de la pobresa i la millora de la seguretat alimentària. Aquest cas, en canvi, suggereix que l'expansió de la palmera d'oli va conduir a la desforestació i la substitució dels conreus tradicionals, mentre que els canvis positius vinculats a la implementació del segell RSPO, encara estan per demostrar-se.

LIBÈRIA: CONFLICTE DE TERRES A LA PLANTACIÓ DE SIME DARBY

A Libèria va tenir lloc un exemple de co-optació de govern local per part d'una transnacional: el govern de Libèria va concedir 311.187 ha de terra a l'est del país a Sime Darby, una empresa membre de la RSPO amb seu a Malàisia, per cultivar palmera d'oli durant 63 anys (Lomax, et al., 2013). L'acord es va formular en termes de promoció del desenvolupament econòmic. La palmera d'oli es va començar a plantar el 2011, al districte de Garwula, al comtat de Grand Cape Mount, sense consulta prèvia a la població local (Siakor, 2012). A més, una plantació de cautxú existent des de 1954 va ser incorporada a la concessió de Sime Darby (Lomax, et al., 2013).

L'establiment de grans plantacions de palmera d'oli va donar lloc a desforestació significativa, en detriment dels mitjans de subsistència tradicionals i les fonts d'ingressos i benestar de les comunitats locals (Siakor, 2012; Ejatlas, 2014). Altres impactes negatius van ser la reducció i contaminació de l'aigua i l'erosió del sòl. L'Agència de Protecció Ambiental va contactar Sime Darby per haver infringit la legislació ambiental de Libèria, després que l'ONG de Libèria Green Advocates posés una denúncia, i va acabar multant a l'empresa per obviar-la (Lomax, et al., 2013).

El grup ètnic més afectat van ser els "Vai", a banda dels habitants de la zona que es van haver de traslladar i migrants per motius econòmics que l'empresa

35 És a dir "que es canvien estratègicament per legitimar l'expansió dels flex-crops i evitar la resistència social, com s'explicava a la pàgina 6

va contractar. Anteriorment, la terra era feta servir per la població local que hi conreava aliments per a la subsistència, així com cultius comercials. La caça i la recol·lecta a boscos i aiguamolls també eren activitats importants per obtenir aliments, combustible i material de construcció. A més, algunes àrees tenien un status sagrat i s'utilitzaven per a la realització de rituals i fer divulgació cultural.

La majoria de les terres eren de propietat "consuetudinària"³⁶, i algunes parcel·les tenien certificats tribals³⁷. Els Vai conceben les terres consuetudinàries com a propietat de la comunitat, però el govern en reclama la propietat. La propietat governamental de la terra es va donar per suposada quan el contracte amb Sime Darby es va firmar, i es va ignorar el dret al consentiment previ, informat i lliure (FPIC)³⁸ de les comunitats locals requerit per la RSPO (Lomax, et al., 2013).

Davant de la indiferència del govern sobre els seus drets consuetudinaris i la signatura del contracte amb Sime Darby, la comunitat va presentar una queixa formal a la RSPO. Això va desencadenar una sèrie de negociacions bilaterals entre Sime Darby i les comunitats afectades. Tot i haver-se compromès a respectar els drets de les comunitats, l'empresa va adoptar la posició del govern en relació als drets consuetudinaris a la terra i les taxes de compensació pel que fa a pèrdues de collites (Lomax, et al., 2013). Així, no es va pagar cap compensació pels terrenys perduts i la majoria de compromisos no s'han materialitzat (Siakor, 2012). A més, el govern va pressionar les comunitats perquè retiressin la queixa de la RSPO i abandonessin les reunions bilaterals amb l'empresa. Aquestes pressions van acabar tenint efecte i les negociacions es van aturar. Els representants del govern van decidir reunir-se amb les comunitats directament (ibid.). Finalment, es va retirar la queixa de la RSPO el febrer de 2012, i posteriorment es va tancar el procés de resolució (Lomax, et al., 2013; RSPO, 2020).

Per la seva banda, Sime Darby afirma sers el primer productor d'oli de palma sostenible a escala mundial (Sime Darby, 2019). Unilever i Nestlé figuren entre els seus principals clients (EJAtlas, 2014). A Gran Cape Mount, el segell de la RSPO es va atorgar tot i els problemes descrits³⁹, com la violació del dret al FPIC de les comunitats locals, que s'oposen clarament als RSPO P&C. Un cop més, narratives flexibles de creixement econòmic i producció sostenible d'oli de palma s'han fet servir per justificar l'expansió del conreu de palmera d'oli.

També en aquest cas, el context local va ser crucial per entendre l'evolució del conflicte. El govern va jugar un paper central. La falta d'influència de la RSPO en governs és un dels seus defectes. A més, el requeriment de respectar la legislació estatal és un altre de les febleses, ja que a països com Libèria on la legislació ambiental sembla ser dèbil i insuficient per protegir els drets de les comunitats locals, pot ser que dugui a l'incompliment d'altres criteris dels RSPO P&C.

36 De l'anglès "customary land". Són terres propietat de comunitats indígenes

37 Mesura que permet a individus obtenir la propietat de terrenys de propietat anteriorment comuna. A la pràctica, facilita la venda de terrenys públics que abans pertanyien a la comunitat sota drets consuetudinaris

38 Per les seves sigles en anglès: "Free, Prior and Informed Consent"

39 Veure Lomax, et al., 2013 per una descripció detallada del cas

INDONÈSIA: MUSTIKA SEMBULUH, PLANTACIONS DE PALMERA D'OLI A CENTRE KALIMANTAN

PT Mustika Sembuluh va ser una de les primeres plantacions de palmera d'oli propietat de Wilmar International que va obtenir el segell de la RSPO l'any 2010, i la primera de la regió del Kalimantan, a Indonèsia (Chao, et al., 2013). Tanmateix, l'atorgament del segell no va aturar els conflictes existents amb les comunitats locals (Ecosystem Alliance, 2013): A Danau Sembuluh – on es troba PT Mustika Sembuluh – els conflictes van començar els anys 90, en resposta a l'apropiació de terres consuetudinàries sense consulta prèvia ni compensació, derivada de l'expansió de plantacions de palmera d'oli. Es van enviar cartes, es van organitzar manifestacions i es van ocupar espais propietat de l'empresa en senyal de protesta. El 2007, la plantació va ser adquirida per Wilmar International, membre de la RSPO des de 2005 (Chao, et al., 2013).

- El poble de Pondok Damar està completament rodejat de plantacions de palmera d'oli. La comunitat ha estat lluitant des de l'establiment de la primera plantació, ja que han sigut objecte d'apropiació de terres, promeses incomplertes en relació amb la creació de llocs de treball i contaminació de rierols. A més, alguns membres de les comunitats locals han denunciat la falta de transparència de l'empresa, i la intimidació per part dels guardes de seguretat. La compensació, en els casos que s'ha materialitzat, ha sigut més baixa del promès. A més, no hi ha oportunitats laborals. Alguns pagesos participen en “plans de plasma”⁴⁰, imposats per la companyia i que generen pocs beneficis pels agricultors (Chao, et al., 2013). El 2016, Pondok Damar va presentar una queixa a la RSPO, que va ser desestimada (RSPO, 2020).
- També s'han produït conflictes al poble de Bangka, ja que els drets consuetudinaris no es van respectar i hi ha 2000 ha de terreny en disputa des de 2005. Es van enviar cartes i informes a les autoritats que van tenir poca repercussió. A més, la visió del líder del poble⁴¹ semblava contradir-se amb la dels i les habitants, sobretot en relació amb la manera com la comunitat es beneficiava de la plantació i la manera com l'empresa va compartir informació amb aquesta. El governant mostrava unes opinions més favorables a la companyia. Ell va explicar que havia treballat per PT Mustika Sembuluh abans de convertir-se en governant de la vila, en un exemple clar de clientelisme i conflicte d'interessos. Membres de la comunitat, d'altra banda, es van queixar per no haver estat degudament informats, l'incompliment de promeses i l'exclusió dels processos de negociació amb la companyia (Chao, et al., 2013).
 - “La gent només aconsegueix feina a la companyia si tenen una recomanació meua. [...] Totes les demandes cap a l'empresa passen

40 De l'anglès, “plasma schemes”. Són programes de cooperació introduïts pel govern d'Indonèsia amb l'objectiu de permetre

41 Traduït de la paraula “chief”, en anglès, fa referències a l'autoritat local

per mi, i després cap a PT Mustika Sembuluh” (cap del poble, entrevistat per Chao, et al. 2013:86)

- “Abans de la plantació, teníem una vida millor. [...] només ens van explicar les coses bones de la palmera d'oli, cap de les dolentes. Si no, ho hauríem rebutjat, naturalment. Resulta que tot eren mentides” (membre de la comunitat, entrevistat per Chao, et al., 2013:87)

Al poble de Tanah Puti, es va denunciar una lluita en curs durant una auditoria de la RSPO degut a la destrucció de terrenys ancestrals. Tanmateix, els auditors van determinar que hi havia un procés de resolució de conflictes vigent i, així, es va atorgar el segell de la RSPO igualment. Segons els P&C, si aquests mecanismes de resolució són acceptats per totes dues parts, el procés de certificació pot procedir (Criteri 4.2, RSPO 2018). A més, hi havia disputes que els auditors no van tenir en compte, relacionades amb impagaments de compensació, violació del dret al FPIC, determinació d'àrees HCV, obstrucció de carreteres i rierols, i comunicació inadequada (Chao, et al., 2013).

Altres violacions dels RSPO P&C s'han observat, com la irregularitat en el monitoratge de zones HCV o l'exclusió de poblacions locals en la conducció d'avaluacions d'impacte social (ibid.). A més, les diferents comunitats han reconegut que el seu baix coneixement i poca familiarització amb la llei els frena a l'hora de negociar amb la companyia (Ecosystem Alliance, 2013).

El context local també és important per aquest conflicte. Connexions estretes entre els líders locals i Wilmar expliquen la facilitat amb la que la companyia va poder accedir la zona i complir amb els Criteris de la RSPO, especialment pel que fa a les comunitats locals: es va incloure els caps dels pobles, però les persones afectades. Així, sembla que en aquest cas els P&C s'han infringit.

SEGELLS COM A MÀSCARA PER LA LEGITIMITAT

En aquest informe s'han estudiat dues certificacions concretes, la RSPO i la RTRS, per a l'oli de palma i la soja, respectivament. Com s'ha vist, la seva efectivitat és qüestionable i el seu potencial de transformació del sector encara més dubtós. Fins ara, no han tingut suficient capacitat d'incidència en el mercat. L'estratègia de diferenciació fa augmentar desigualtats entre consumidors i, per tant, no contribueix a l'accés universal a productes certificats, és a dir, a la transformació real del sector. Ara bé, no es tracta de casos aïllats. En un estudi publicat el 2017, MacGregor, Ramasar i Nicholas identificaven els problemes derivats dels segells de sostenibilitat voluntaris iniciats des de les empreses productores i comercialitzadores de cafè sostenible i de comerç just (MacGregor, et al., 2017). Cada producte té particularitats diferents però, com s'ha vist també amb els casos de la soja i l'oli de palma, els segells de sostenibilitat i drets humans presenten límits clars i alguns problemes comuns.

En concret, en els casos analitzats, hi ha similituds però també diferències. Els RSPO P&C són més complets i exhaustius que el RTRS Standard. Això es deu al fet que s'han fet servir de forma més estesa i que, en conseqüència, també han estat més criticats i revisats. El fet que hi hagi més actors implicats en la RSPO que en el RTRS també pot ser que expliqui que el primer digui més exhaustiu, ja que la diversitat d'opinions al voltant de la taula rodona és major.

Pel que fa a la resolució de conflictes, la RSPO ha tingut un paper més actiu. Això ha donat lloc a la retirada de la RSPO d'algunes empreses en determinades ocasions i, en moltes altres, de la visibilització de denúncies de les comunitats a través del Panell de Denúncies, d'accés públic. La RTRS no té cap mecanisme de l'estil o, si el té, aquest no és d'accés públic.

Tant la RSPO com la RTRS fan servir conceptes ambigus que s'han d'aplicar per mitjà de l'adopció dels seus estàndards voluntaris. La RSPO parla "d'oli de palma sostenible", mentre que la RTRS defineix la "soja responsable". Tanmateix, la diferència entre aquests dos termes no es pot inferir dels dos documents, ja que són molt similars en moltes de les parts. Sembla que l'objectiu subjacent de tots dos segells sigui permetre l'expansió continuada de la palma i la soja. Això es contradiu amb el suposat propòsit dels segells: l'expansió no pot ser sostenible a llarg termini.

Hi ha altres contradiccions inherents. Ambdues certificacions requereixen l'absència de conflictes o l'existència d'un procés de resolució. Tanmateix, segueix havent-hi conflictes en plantacions certificades. A part, quan els conflictes condueixen a la retirada d'una empresa de la taula rodona, això pot ser que desacceleri la transició cap a la sostenibilitat. Solucions d'aquest estil, a curt termini, serveixen per rentar la imatge i la «marca» de la taula rodona però, a la llarga, poden endarrerir l'impuls cap a la sostenibilitat.

A més, la retirada d'una determinada empresa de la RSPO pot ser que tingui un impacte (limitat) en la imatge corporativa de l'empresa, però no impedirà que segueixi amb les seves operacions. El fet que les taules rodones siguin iniciatives del sector privat és una

limitació clara en instàncies com aquesta, ja que la taula rodona no pot estendre el seu control més enllà de l'àmbit privat i els seus propis membres.

S'esmenta sovint la necessitat de “minimitzar” els efectes perjudicials de les diferents pràctiques – aplicació d'agroquímics, expansió de plantacions, abocament de residus, entre d'altres. Tanmateix, la paraula “minimitzar” pot ser entesa de maneres diferents. Això, i molts d'altres aspectes, recau en la interpretació de les empreses d'auditoria. Les auditories les paga l'empresa, i aquesta transacció influeix de ben segur el resultat del procés d'auditoria. Cal entendre que, igual que amb molts altres serveis, s'ha generat un mercat al voltant de les auditories. La qüestió és si l'existència de criteris més estrictes tindria cap efecte, ja que la relació entre l'empresa productora i l'auditoria, dins del mercat, seria la mateixa.

En els quatre exemples analitzats, el context local juga un paper crucial en l'evolució del conflicte. Les autoritats locals han cooperat amb les empreses, i en molts casos han donat versions diferents que les poblacions locals, cosa que suggereix indicis de clientelisme i/o corrupció. La indiferència sobre el context social de totes dues taules rodones es pot deure al fet que totes dues estan dominades per actors del Nord global⁴². Els moviments de resistència són complexos i supeditats a factors locals, que poden arribar a influenciar més el desenvolupament de conflictes que la implementació dels principis de sostenibilitat dels segells.

No queda clar si les certificacions de sostenibilitat, en els casos de la RTRS i la RSPO, fan cap contribució en relació la justícia ambiental. Tot i que la RSPO pot, en certes ocasions, ajudar a visibilitzar resistències, en moltes d'altres la voluntat de les comunitats locals s'ignora i les possibles protestes es minimitzen. Així, tot indica que aquestes certificacions serveixen més com a mecanisme de greenwashing de l'agroindústria que de transformació real del sector.

Aturar la desforestació	✗
Reduir l'ús d'agroquímics	✓
Desafiar les relacions de poder existents al llarg de la cadena de subministrament	✗
Limitar l'expansió de monocultius	✓
Garantir una producció sostenible (social, econòmic i ambientalment)	✗
Visibilitzar resistències locals	✓
Afavorir producció de petits agricultors	✗
Impulsar mesures des del sector públic	✗

Taula 3. Impactes potencials de les certificacions de sostenibilitat i DH

42 Amb una majoria de membres amb seu fiscal a països del Nord Global, tot i tractar-se taules rodones que diuen voler incidir sobre productes que es produïen gairebé de forma exclusiva a països tropicals, del Sud Global

Les taules rodones reproduïen les estructures de poder inherents en les indústries de palmera d'oli i de soja. Els conflictes socio-ambientals que es produeixen en plantacions on hi ha un membre de la RSPO o RTRS implicat no semblen ser essencialment diferents. L'augment del metabolisme social es tradueix en més conflictes. L'expansió de les plantacions per extreure més recursos dóna lloc a més conflictes socio-ambientals. Tant és si l'expansió està "certificada" com si no.

La certificació de conreus "flexibles" i la creixent presència de nous països com a actors econòmics importants en la seva expansió sembla ser una de les característiques centrals de la transformació més àmplia que l'agricultura està experimentant actualment. Es produeix una justificació de la flexibilització per mitjà de discursos sobre processos de certificació.

Els conflictes ecológico-distributius relacionats amb l'expansió de la soja i l'oli de palma estan sorgint en països productors com a resposta a les violacions dels drets de les poblacions locals en l'apropiació de terres, desforestació i l'ús excessiu d'agroquímics. En conseqüència, els processos de certificació ha tingut poc o cap efecte en els conflictes existents. Més aviat sembla que es facin servir per justificar l'expansió i l'extracció de recursos que en resulta.

Les garanties dels productes certificats com a "sostenibles" per la RSPO o com a "responsables" per la RTRS són ben poques. La difícil traçabilitat del producte i la mescla d'olis en la gran majoria dels seus usos fa que, tot i la certificació, saber si el producte que consumim s'ha produït realment seguint els principis que estableixen les dues taules rodones és pràcticament impossible⁴³. Uns principis i criteris que, com hem vist, resulten insuficients. La governança privada de la sostenibilitat no sembla, doncs, la resposta adequada ni efectiva davant les vulneracions de drets socials i ambientals que es produeixen al llarg de la cadena de subministrament de l'oli de palma i de la soja. El seu potencial com a palanca de canvi i de fer incidència en el mercat, com plantegen les taules rodones en la teoria del canvi, és insuficient. Aquesta conclusió és, molt probablement, extrapolable a la resta de productes agraris que hi ha al mercat global. Si bé els segells, poden remoure la consciència d'un segment de consumidors i consumidores, no són, per si sols, la solució o el mecanisme més efectiu per garantir unes condicions justes per tots els actors involucrats ni la protecció del medi ambient.

43 La mescla d'olis i la possibilitat de "certificació parcial" fa que es barregin olis certificats amb d'altres que no ho estan, encara que el producte final tingui l'etiqueta del segell en qüestió.

RECOMANACIONS

En un món globalitzat, eines com els segells de sostenibilitat i drets humans presenten una sèrie de límits identificats en aquest informe. De fet, en la majoria de casos serveixen, amb sort, per rentar la imatge d'empreses i grans corporacions però no per transformar un model de negoci que es basa en la creació de riquesa en detriment dels drets humans i el medi-ambient. Si la individualització de les responsabilitats i la gestió privada no han funcionat, potser és hora que les assumeixin les administracions públiques i les empreses. La garantia dels drets humans i la protecció del medi ambient no pot deixar-se a l'elecció individual de les persones consumidores ni regir-se pels principis del lliure mercat. Els criteris que contenen els segells haurien de ser obligatoris per llei i el seu compliment garantir-se des de les institucions públiques, en l'àmbit estatal i internacional. A continuació, es fan un seguit de propostes a partir dels reptes que plantegen les limitacions i incoherències detectades en els segells de sostenibilitat i drets humans. Així, hi ha cert marge per augmentar la seva capacitat transformadora i contrarrestar els intents de greenwashing de les empreses.

Canvi de model productiu: incorporació de criteris de sostenibilitat i DH en els marcs legislatius

L'enfocament dels segells com a font d'aportació al valor afegit d'un producte és errònia i consolida el caràcter elitista dels productes certificats. Per a transformar el sector de l'oli de palma i la soja, però també d'altres productes amb greu impactes sobre el medi i els drets humans, cal que es reforci la legislació dels països productors i consumidors. La garantia dels drets humans, reconeguts per l'ONU, ha de ser d'obligat compliment, i no relegat a la voluntat de les empreses. Una alternativa més senzilla seria fer que només es puguin importar productes certificats. Ara bé, en aquest darrer cas caldria garantir que la certificació fos accessible per a tots els productors. Un pas previ seria l'establiment de criteris de compra pública estrictes en termes de drets humans i protecció ambiental per a tots els productes alimentaris adquirits per l'administració.

Millora de l'accessibilitat de la certificació

El procés de certificació ha de ser accessible per a tots els productors, tant petits com grans. Si l'aparell de certificació fos un ens públic, els costos es podrien ajustar segons la capacitat del productor. La retirada de barreres econòmiques també incentivaria l'expansió del segell.

Millora de l'accessibilitat a productes certificats

Per tal de transformar el sector, cal que els productes certificats s'adquireixin en gran volum i que superin l'adquisició de productes sense certificar. Si els segells no són d'obligat compliment, llavors cal que hi hagi incentius per no discriminar entre consumidors: els productes certificats han de ser accessibles per a tota la població i no només per aquella amb un alt poder adquisitiu. Això es pot garantir, per exemple, amb incentius fiscals com la bonificació de l'IVA alimentari.

Foment dels circuits curts

Els circuits de comercialització llargs de l'oli de palma i la soja, així com de molts altres productes tropicals, dificulten la seva traçabilitat i, per tant també la implementació de segells de sostenibilitat i drets humans. Si s'implementessin polítiques de foment dels circuits curts i dels productes de proximitat, la implementació de segells seria més senzilla i viable. D'altra banda, n'abaratiria els costos, ja que les cadenes de subministrament llargues augmenten el cost del producte i també, de l'auditoria, si s'analitza tota la cadena. Per últim, la presència de segells per a productes de producció llunyana, com és el cas de la soja i l'oli de palma, en legitimen la presència al mercat. Augmentar el consum de productes de proximitat i reduir la importació de béns que generen moltes emissions en el transport és clau per a la sostenibilitat del sistema agroalimentari a escala global. Es podria, doncs, promoure un segell de proximitat, que reconeixi la distància entre lloc de producció i distribució.

Terminologia clara i indicadors mesurables

La millora de la terminologia concreció del significat del segells és clau per la seva implementació efectiva. En lloc de crear més confusió per a la població consumidora, cal que els noms i criteris siguin clars, amb indicadors mesurables i unificats entre diferents productes. Així, termes confosos com "natural", "responsable" o, fins i tot, "sostenible", haurien d'eliminar-se i ser substituïts per, a tall d'exemple, "ecològic", "respecte als Drets Humans" o "condicions laborals dignes".

Segell 100% públic

La promoció de segells des del sector privat s'ha mostrar poc capaç de transformar el sector. La voluntat de legitimar processos productius problemàtics per tal de garantir l'obtenció de beneficis econòmics sembla guiar el sector privat. Si els segells fossin promoguts i liderats des de l'administració pública, desapareixerien aquests problemes i d'altres com la competència entre diferents unitats certificadores o la proliferació de múltiples segells que genera confusió per les consumidores. En el cas català, el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, i Alimentació podria crear un departament amb aquest objectiu, que incorporés un equip d'inspecció per dur a terme les auditories de compliment de criteris establerts en els segells que ara fan empreses privades per un elevat cost. La implementació d'un segell des del Departament aniria d'acord amb la voluntat de promoure un distintiu per a productes agrícoles ecològics i sostenibles recollida en el Pla Estratègic de l'Alimentació de Catalunya 2021-2026.

BIBLIOGRAFIA

- ADM, 2019. Corporate Sustainability Report, s.l.: s.n.
- ADM, sense data Corporate Sustainability Report, s.l.: s.n.
- Areco, A., 2016. Defensa territorial. Iniciativas locales, Asunción, Paraguay: BASE investigaciones sociales.
- CEO, 2009. Soja Responsable en Paraguay: el grupo DAP y el avance del monocultivo de soja en San Pedro, s.l.: s.n.
- Chao, S., Lumban Raja, A. K., Chalifah, F. c. & Kusumohartono, T., 2013. PT Mus-tika Sembuluh and the Dayak Temuan of Central Kalimantan. A: M. Colchester & S. Chao, ed. s.l.:FPP, Sawit Watch and TUK Indonesia, pp. 69-100.
- Ecologistas en Acción, 2020. *Ni palma, ni soja: exigen que se dejen de usar alimentos para fabricar combustible*. 4/11/2020. Disponible a: <https://www.ecologistasenaccion.org/155099/>
- Edwards, D.P. & Laurance, S.G., 2012. Green labelling , sustainability and the expansion of tropical agriculture : Critical issues for certification schemes. *Biological Conservation*, 151(1), pp.60–64
- Eجاتlas, 2014. SIFCA rubber and Oil Palm Plantations, Liberia. [En línea] Disponible a: <https://ejatlas.org/conflict/sifca-rubber-and-oil-palm-plantations-liberia> [Últim accés: 8 Febrer 2017].
- EJAtlas, 2014. SIFCA Rubber and Oil Palm Plantations, Liberia. [En línea] Disponible a: <https://ejatlas.org/conflict/sifca-rubber-and-oil-palm-plantations-liberia> [Últim accés: 07 Desembre 2020].
- FAO, 2018. FAO statistics, s.l.: s.n.
- Fedepalma, 2014. Se crea en el Catatumbo la primera cadena de aceite de palma sostenible en Colombia: de la parcela a la mesa. [En línea] Disponible a: <http://web.fedepalma.org/node/836> [Últim accés: 1 Abril 2017].
- Food and Agriculture Organization, 2017. FAO Statistics, s.l.: s.n.
- García-López, G. A. & Arizpe, N., 2010. Participatory processes in the soy conflicts in Paraguay and Argentina. *Ecological Economics*, 70(2), pp. 196-206.
- Gijsenbergh, A., 2014. Responsible Soy? A corporate response to the negative impacts of soy production and expansion on sustainable development and inclusive development, s.l.: University of Utrecht.
- Larsen, R. et al., 2014. Towards ‘hybrid accountability’ in EU biofuels policy? Community grievances and competing water claims in the Central Kalimantan oil palm sector. *Geoforum*, Volum 54, pp. 295-305.
- Lernoud, J., Potts, J., Sampson, G., Schlatter, B., Huppe, G., Voora, V., Willer, H., Wozniak, J., i Dang, D. 2018, The State of Sustainable Markets – Statistics and Emerging Trends 2018. ITC, Geneva
- Lomax, T., Kenrick, J. & Brownell, A., 2013. Sime Darby oil palm and rubber plantation in Grand Cape Mount county, Liberia. A: M. Colchester & S. Chao, ed. Conflict

- or consent? The oil palm sector at a crossroads. s.l.:FPP, Sawit Watch i TUK, pp. 302-331.
- MacGregor, F., Ramasar, V. & Nicholas, K. A., 2017. Problems with Firm-Led voluntary sustainability Schemes: The Case of Direct Trade Coffee. *Sustainability*, 9(651).
 - Marin-Burgos, V. 2020. Els impactes ocults dels productes de neteja: Oli de palma als productes de neteja. *Jornades de Compra Pública Socialment Responsable 2020*. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=CmBQJopoVsM>
 - Oliveira, G. & Hecht, S., 2016. Sacred groves, sacrifice zones and soy production: globalization, intensification and neo-nature in South America.. *The Journal of Peasant Studies*, pp. 251-285.
 - Ortega, J. M., 2015. *Los conflictos culturales en Colombia - Caso Tibú*. s.l.:Universidad de Granada.
 - Parkhomenko, S., 2004. *International competitiveness of soybean, rapeseed and palm oil production in major producing regions*. Landbauforschung Völkenrode, Bundesforschungsanstalt für Landwirtschaft. Federal Agriculture Research Centre
 - Pichler, M., 2013. “People, Planet & Profit”: Consumer-Oriented Hegemony and Power Relations in Palm Oil and Agrofuel Certification. *Journal of Environment and Development*, pp. 370-390.
 - Ponte, S., 2014. “Roundtabling” sustainability: Lessons from the biofuel industry. *Geoforum*, pp. 261-271.
 - RSPO, 2012. RSPO Certification Systems [En línia]. Disponible a: <https://rspo.org/key-documents/certification/rspo-certification-systems> [Últim accés 13.01.2021]
 - RSPO, 2018. Principles and Criteria. For the production of Sustainable Palm Oil, s.l.: s.n.
 - RSPO, 2020. [En línia] Disponible a: <https://rspo.org> [Últim accés: 02 12 2020].
 - RSPO, 2020. RSPO webpage. [En línia] Disponible a: <https://rspo.org/impact#certification-figures>
 - RTRS, 2017. RTRS Standard for Responsible Soy Production Version 3.1, s.l.: s.n.
 - RTRS, 2018. Annual Management Report, s.l.: s.n.
 - RTRS, 2020. About RTRS. [En línia] Disponible a: <http://www.responsiblesoy.org/about-rtrs/about-us/?lang=en> [Últim accés: 18 Juny 2020].
 - RTRS, 2020. Impact. [En línia] Disponible a: <https://responsiblesoy.org/impacto?lang=en#teoria> [Últim accés: 17 7 2020].
 - Ruyschaert, D. & Salles, D., 2014. Towards global voluntary standards: Questioning the effectiveness in attaining conservation goals. The case of the Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO).. *Ecological Economics*, Volum 107, pp. 438-446.
 - Schleifer, P., 2016. Private Governance Undermined: India and the Roundtable on Sustainable Palm Oil. *Global Environmental Politics*, pp. 82-101.
 - Schouten, G. & Glasbergen, P., 2012. On the deliberative capacity of private multi-stakeholder governance: The Roundtables on Responsible Soy and Sustainable Palm Oil. pp. 63-88.

- Schouten, G., Leroy, P. & Glasbergen, P., 2012. On the deliberative capacity of private multi-stakeholder governance: The Roundtables on Responsible Soy and Sustainable Palm Oil.. *Ecological Economics*, pp. 42-50.
- Siakor, S., 2012. Uncertain futures. The impacts of Sime Darby on communities in Liberia. Montevideo, Uruguay: World Rainforest Movement.
- Silva-Castañeda, L. & Trussart, N., 2016. Sustainability standards and certification: looking through the lens of Foucault's dispositif. *Global Networks*, pp. 490-510.
- Silva, S., 2012. Aceite de palma, de Tibú a Holanda. *El Espectador*, 28 Diciembre.
- Sime Darby, 2019. Raising the bar on sustainable growth. Sustainability Report 2019, Petaling Jaya, Malaisia: Sime Darby Plantation Berhad.
- Temper, L. & Del Bene, D., 2016. Transforming knowledge creation for environmental and epistemologic justice. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, Volum 20, pp. 41-49.
- UNDP, 2014. Catatumbo: análisis de conflictividades y construcción de paz, Bogotá, Colombia: s.n.
- Uribe Kaffure, S., 2014. Transformaciones de tenencia y suo de la tierra en zonas del ámbito rural colombiano afectadas por el conflicto armado. El caso de Tibú, Norte de Santander (2000-2010). *Estudios Socio-Jurídicos* 16(1), p. 44.
- Zimmer, 2010. Competitiveness of rapeseed, soybeans and palm oil. *Journal of Oilseed Brassica*, 1(2), 84-90.

ANNEXOS

ANNEX 1. Nota metodològica

La tria de la RSPO i la RTRS s'explica per diversos motius. En primer lloc, la seva estructura de Taula Rodona resultat interessant ja que, en principi, voldria representar tots els actors implicats en la producció de la soja i l'oli de palma. En segon lloc, la seva antiguitat fa que tinguin cert recorregut i, també, presència en el mercat internacional. En tercer lloc, l'alt grau de comparabilitat dels dos productes i, també, dels dos segells fa que sigui interessant analitzar-los en el mateix estudi. D'altra banda, la soja i la palmera d'oli, en tant que flex-crops, presenten un cas d'especial interès donada la ràpida financierització d'aquests dos productes i la seva presència estesa en una gran quantitat de productes de consum quotidià.

La investigació s'ha conduït fent servir diverses fonts. D'una banda, s'han analitzat els espais webs i documents disponibles per descàrrega de totes dues taules rodones objectes d'anàlisi. També s'ha conduït una anàlisi de la literatura acadèmica existent sobre les dues certificacions. D'altra banda, els casos documentats a l'Atlas de Justícia Ambiental també s'han revisat per veure l'impacte de les certificacions en el món local, així com els informes d'organitzacions de la societat civil de diferents territoris.

